

3710/10-11; Âşir Efendi, nr. 459/31; Kasîdecizâde Süleyman Sırrı, nr. 710/13-14; bu eser, Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi'nin mest üzerine mesh konusunda ulemânın bilinen görüşlerine aykırı olarak verdiği fetvaya karşı Kanûnî Sultan Süleyman'ın isteği üzerine kaleme alınmıştır); Ebüssuûd Efendi, *Hasmü'l-hilâf fi'l-mesh 'ale'l-hifâf* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 876/1; Şehid Ali Paşa, nr. 2795); Sahafîlar Şeyhîzâde Esad Efendi, *Mesh-i Ricl ve Mesh-i Huf* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3625).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "msh" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "msh" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "msh" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "msh" md.; Buhârî, "Vuđû", 48, "Şalât", 25; Müslim, "Tahâret", 81-84; İbn Mâce, "Tahâret", 86; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 57, 62; Tirmizî, "Tahâret", 74, 75; Nesâî, "Tahâret", 98; Şâfiî, *el-Üm*, I, 22-23, 27-31; Sahnûn, *el-Müdevvene*, I, 16, 39-42; Kerâcîkî, *el-Kavilü'l-mübîn 'an vücûbi meshi'r-ricleyn* (nşr. Ali Mûsâ el-Kâ'bi), Kum 1417/1996; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, I, 28-30; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 17-21; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Kahire 1992, I, 175-184, 359-385; Şevkânî, *Neylül-levâtîr*, I, 183-197, 209-220; Vehbe ez-Zühaylî, *İslâm Fikhi Ansiklopedisi* (trc. Ahmet Efe v.dğr.), İstanbul 1994, I, 172-174, 232-262; Ali Bardakoğlu, "Mesh", *İlmihal*, İstanbul 1999, I, 202-203; M. Hayri Kirbaçoğlu – H. Musa Bağcı, *Namazların Birleştirilmesi - Çorap ve Başörtüsüne Mesh Problemi*, Ankara 2002, s. 139-181; J. Schacht, "Abdest", *İA*, I, 25-26; Ch. Pellat, "al-Mash 'alâ'l-khuffayn", *EI*² (İng.), VI, 709-710; "Mesh", *Mu.F.*, XXXVII, 254-271.

MEHMET ERDOĞAN

MESH

(المسح)

Allah'ın bazı insanların şeklini veya ahlâkını çirkin hale dönüştürmesini ifade eden bir Kur'an terimi.

Sözlükte "bir şeyin şeklini çirkinleştirmek, bir yiyeceğin tadını bozmak" gibi anlamlara gelen **mesh** kelimesi (*Lisânü'l-'Arab*, "msh" md.) Kur'an'da yalnız bir yerde fiil sığasıyla geçer (Yâsîn 36/67). Kelimeyi müfessirler "inanmayanları oldukları yerde hareketsiz oturtmak, helâk etmek" (Taberî, XXIII, 18; Fahreddin er-Râzî, XXVI, 103), "yaratılışlarını değiştirmek, taş aya hayvana dönüştürmek" (İbn Kesîr, III, 575; Şevkânî, IV, 378) şeklinde açıklamışlardır. Bu âlimler Kur'an'da, İsrâiloğulları'ndan cumartesi günü avlanma yasağını çiğneyen bir grubun maymuna (el-Bakara 2/65-66; el-A'râf 7/163-166) ve domuza (el-Mâide 5/60) dö-

nüştürüldüğünü bildiren âyetleri de mesh terimi kapsamında değerlendirmiştir (Taberî, I, 260-264; Fahreddin er-Râzî, I, 110-112; Şevkânî, I, 96). Âyetlerde sözü edilen maymuna ve domuza dönüştürme olayı, Medyen ile Eyle arasında deniz kıyısında bulunan ve halkı balıkçılıkla geçinen bir yerleşim bölgesinde avlanma yasağına uymayanların başına gelmiştir (Taberî, IX, 61-62).

Erken dönem müfessirleri mesh yalnız "taşa ve hayvana çevirme" anlamı verirken Râgib el-İsfahânî kelimeyi "insanın yaratılış ve ahlâkını çirkinleştirmek ve onu bir şekilden diğerine dönüştürmek" olarak tanımlamıştır. İsfahânî'ye göre kişinin köpek gibi hırslı, domuz gibi obur ve öküz gibi anlayışsız olması ahlâkî türden bir dönüştürme sonucu olup Kur'an'daki, "Allah onların bir kısmını maymuna, bir kısmını da domuza çevirdi" meâlindeki âyet (el-Mâide 5/60) bedenî dönüştürme, "Eğer dilesek oldukları yerde onların şekillerini değiştirirdik" âyeti de (Yâsîn 36/67) hem bedenî hem ahlâkî dönüştürme ifade eder.

Müslüman âlimlerin çoğu hayvana dönüştürme işinin fizikî olarak gerçekleştirildiği görüşünde olup âyetlerin zâhirî mânasını dikkate almış, bu açık anlamlı nasların mecazi mânaya hamledilemeyeceğini ileri sürmüştür. Dönüştürme niteliğini yorumlayanlar ise olayı aklileştirme, bir bakıma evrenselleştirmeyi amaçlamışlar, günahkâr insanların mânevî olarak insanlıklarını kaybetmiş olabilecekleri, dolayısıyla kendilerini her an sorgulamaları gerektiği mesajını vermek istemişlerdir. Nitekim tâbiin müfessiri Mücâhid b. Cebr'in bu dönüştürme bir temsil ve teşbih olduğunu ileri sürdüğü rivayet edilmiştir. Ona göre maymun ve domuza çevrilme "bu hayvanların karakterine bürünme" anlamındadır; dönüştürme uğrayan onların bedenleri değil ruhları ve kalpleridir (Taberî, I, 263; Beyzâvî, I, 27). Fahreddin er-Râzî, Mücâhid'in bu görüşünü, "Nassın zâhirine aykırıdır, fakat tamamen uzak bir görüş değildir" şeklinde değerlendirmiştir (*Mefâtihu'l-gayb*, II, 385). Dönüştürme mânevî olarak gerçekleştiğini kabul eden Reşîd Rızâ, bu kimselerin insan sûretinde kalmalarına rağmen maymun sûretine ve ahlâkına büründüklerini belirtmektedir. Aksi halde söz konusu olan İsrâiloğulları'nın nesilleri devam edemezdi. Zira bu cezanın sonradan gelenlere ögüt olabilmesini, onları terbiye edebilmesi için devamlı olması gerekir. Bu

ise dönüştürme mânevî olması ile mümkündür.

Hadislerde de mesh kelimesinin türevleri "Allah'ın bazı varlıkların durumunu daha kötü hale çevirmesi, onları bazı hayvanlara dönüştürmesi" anlamlarında kullanılmış (İbnü'l-Esfr, IV, 328; Wensinck, "msh" md.), Kur'an'da İsrâiloğulları'ndan bir kısmının maymuna ve domuza çevrildiğinden bahsedildiği halde hadislerde onların fare, keler, kertenkele ve daha başka canlılara dönüştürüldüğünden söz edilmiştir (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 15; Müslim, "Şayd", 48, 50; "Zühd", 62). Nitekim Hz. Peygamber, kertenkele yiyen birini gördüğünde Allah'ın İsrâiloğulları'ndan bir nesle lânet ettiğini ve onları yüzünde debelenen hayvan kılığına soktuğunu, bu kertenkelenin de onlardan olabileceğini, bu sebeple onu yemeyeceğini, fakat yemeyi yasaklamayacağını söylemiş (Müslim, "Şayd", 51), ayrıca, "Allah hayvana dönüşen bir ümmet için soy sop bırakmamıştır" (*Müsne'd*, I, 390) demiş, maymun ve domuzların Allah'ın mesh ettiği insanlardan olup olmadığı sorulduğunda, "Allah Teâlâ bir kavmi helâk etti mi ona nesil vermez. Maymun ve domuzlar daha önce de vardı" şeklinde cevap vermiştir (Müslim, "Kâder", 33). İsrâiloğulları için söz konusu olan meshin dışında Resûl-i Ekrem'in kendi ümmetinden günah işleyenlerin bir kısmını Allah'ın geceleyin dağı üzerlerine indirmek suretiyle helâk edeceğini, bir kısmını da kıyamete kadar maymun ve domuza dönüştüreceğini ifade ettiği rivayet edilmiştir (Buhârî, "Eşribe", 6; hadisin sıhhati ve yorumu için bk. İbn Hacer el-Askalânî, XI, 175-181). Mesh kelimesi hadis şârihleri tarafından mecazi mânaya da hamledilerek Kur'an'ın kalplerden silinmesi, insandan güven ve huşu duygusunun alınması şeklinde yorumlanmıştır (Aynî, XXI, 176).

Elmalılı Muhammed Hamdi, bedenî dönüştürme mânevî ve ahlâkî dönüştürme daha önemli olmadığını söyleyerek insanlık değerlerinin kaybolduğu bir beden mesh şeklini almasının tabii görülebileceğini belirtmiş, hayvanların içinden maymunun seçilmesinin önemi üzerinde durarak insanla maymun arasındaki gerçek farkın akıl, mantık ve ahlâkta aranması gerektiğini söylemiş, maymunun bütün hünerinin taklitten ibaret bulunduğunu, mânevî dönüşme tâbi olan insanların da kör bir taklitten öte bir şey yapamaz hale geleceğini ifade etmiştir. Kur'an'da insanî değerlerini kaybetmiş kimselerin hayvanlara benzetildiği

(el-A'râf 7/176-179; el-Furkân 25/44; el-Cum'a 62/5) dikkate alındığı takdirde mânevî dönüşümün her zaman söz konusu olabileceği görülür.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "msh" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, IV, 328; *Lisânü'l-'Arab*, "msh" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "msh" md.; *Müsned*, I, 390; Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 15; "Eş-ribe", 5, 6; Müslim, "Şayd", 48, 50, 51, "Zühd", 62, "Kader", 33; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, Beyrut 1392/1972, I, 260-264; IX, 61-70; XXIII, 18; Zemaşşerî, *Keşşâf*, Beyrut 1399/1979, II, 127; Taberî, *Mecma'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân* (nşr. Hâşim el-Mahallâtî - Fazlullah et-Tabâtâbâî), Beyrut 1406/1986, VIII, 674; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, I, 110-112; II, 385; XXVI, 103; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, Beyrut 1410/1990, I, 27; İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ân* (nşr. Abdurrahman el-Mar'aşlî), Beyrut 1408/1988, III, 575; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî* (nşr. Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz), Beyrut 1416/1996, XI, 175-181; Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, Kahire, ts. (İdâretü't-tibââtî'l-müniriyye), XXI, 176; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, I, 96; IV, 378; Reşid Rızâ, *Tefsirü'l-menâr*, I, 344; Elmalılı, *Hak Dinî*, I, 378-379; M. Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvir*, Tunis 1973, I, 445; I. Lichtenstädter, "And Become Ye Accursed Apes", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, XIV, Jerusalem 1994, s. 153-175; U. Rubin, "Apes, Pigs and the Islamic Identity", *JOS*, XVII (1997), s. 89-105; Ch. Pelat, "Maskh", *EI²* (İng.), VI, 736-738.

AHMET COŞKUN

MESHARÂİ

(المشراوي)

Ebû Muhammed Şerefüddin Sadaka b. Selâme b. Hüseyin el-Mesharâî (ö. 825/1422)

Kıraat âlimi.

760 (1359) yılında doğdu. İbn Hacer el-Askalânî bu tarihi 750'li (1349) yıllar olarak kaydetmiştir. Aslen, Havran bölgesinde yer alan ve Dimaşk'tan yaklaşık 50 km. mesafede bulunan Ceydûr'a bağlı Mesharâ köyünden olup Dimaşk'a yerleşmiştir; ayrıca Ceydûrî ve Dimaşkı nisbeleriyle ve âmâ olduğu için Darîr lakabıyla da anılmıştır. İbnü'l-Cezerî'den Tevbe sûresinin sonuna kadar farklı tarikleriyle aşere okudu. Daha sonra Irak'a gitti. Irak'tan dönünce İbnü'l-Cezerî'den kıraat öğrenimini sürdürdü. Ardından gittiği Mısır'da İbn Tolun Camii imamı Ebû'l-Feth el-Askalânî'den Kâsım b. Firruh eş-Şâtûbî'nin *Ĥırzû'l-emânî*'sini ve Ebû'l-Hasan el-Gâfikî'den Ebû Amr ed-Dânî'nin *et-Teysîr*'ini okudu. Ayrıca İbnü'l-Lebbân ve diğer bazı hocalardan kıraat dersleri aldı. Kıraat ilminde uzmanlaşan, bu konudaki biriki miyle kendini herkese kabul ettiren

Mesharâî, Mısır'dan döndükten sonra Dimaşk'ta Emeviyye Camii'nde kıraat okutmaya başladı ve pek çok kişinin dinî eğitimiyle ilgilendi. Burhâneddin el-Bikâî ve Şems el-Havrânî kıraat ilminde ondan istifade edenler arasında yer alır. Mesharâî 10 Cemâziyelevvel 825'te (2 Mayıs 1422) Dimaşk'ta vefat etti ve Bâbüssağir Kabristanı'na defnedildi.

Eserleri. 1. et-Tetimme fi kırâ'âti's-şelâseti'l-e'imme. Kırâat-i aşere imamlarından Ebû Ca'fer el-Kârî, Ya'kûb el-Hadramî ve Halef b. Hişâm'ın kıraatıyla ilgili olan eserde bu imamların okuyuşlarında şâz olarak görülen noktalara da işaret edilmiştir (Sehâvî, III, 318). Eserin el-Mektebetü'l-Ezheriyye'de (Mecâmî, nr. 32864, [Halîm, nr. 1401], Dârü'l-kütübi'l-Misriyye'de (nr. 320) ve British Museum'da (Or., nr. 3071) nüshaları bulunmaktadır. *el-Fihrisü's-şâmil*'de (s. 36), kitabın İbn Sivâr el-Bağdâdî'nin *el-Müstenîr*'i ile Muhammed b. Hüseyin el-Kalânî'si'nin *el-İrşâd*'ının muhtasarı olduğu belirtilmekteyse de bu eserlerin kırâat-i aşereye dair olduğu (İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 82, 86) dikkate alındığında bu bilginin ihtiyatla karşılanması gerekir. **2. et-Tetimmetü'n-neyyire li-kırâ'âti'l-aşere.** İbn Sivâr'ın *el-Müstenîr*'inin muhtasarı olduğu ileri sürülen eserin (*el-Fihrisü's-şâmil*, s. 184-185) Chester Beatty Library'de (nr. 4574) ve el-Mektebetü'l-Ezheriyye'de (Mecâmî, nr. 32864 [Halîm, nr. 1401]) nüshaları mevcuttur. Mesharâî'nin ayrıca Kâsım b. Firruh eş-Şâtûbî'nin *Ĥırzû'l-emânî* adlı manzum eserine bir şerh yazdığı kaydedilmektedir (*İzâhu'l-meknûn*, I, 400).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cezerî, *Āyetü'n-Nihâye*, I, 336; II, 82; a.mlf., *en-Neşr*, I, 82, 86; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*, VII, 475-476; Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmî*, III, 317-318; Brockelmann, *GAL*, II, 137; *Suppl.*, II, 139; *İzâhu'l-meknûn*, I, 400; *el-Fihrisü's-şâmil*: 'Ulûmü'l-Kur'ân, *maĥtâtâtü'l-kur'ân* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1994, s. 19, 36, 184-185.

ADEM YERİNDE

MESHET TÜRKLERİ

Kafkaslar'da yaşayan bir Türk topluluğu.

Meshet, Güneybatı Gürcistan'da bir bölgenin adıdır. Sonradan buraya gelip yerleşen Türk grupları zamanla bölgenin adıyla anılarak Meshet veya Ahıska Türkleri olarak tanınmıştır. Meshet adının oldukça eskiye indiği, buranın Asur çivi yazılarında geçen Muskhi ve daha sonraki

Grek kaynaklarında rastlanan Meskhoi ve Meshii adlarıyla anıldığı belirtilir. Bölgeye yönelik ilk Türk yerleşmeleri hakkında kesin bilgi yoktur. Ancak X ve XI. yüzyıllardan itibaren Kıpçaklar'ın Kafkas ötelelerinden gelip Kür ile Çoruh boylarına yerleştikleri, ardından burayı Selçuklular'a bağlı olarak yönettikleri, bu yarı bağımsız statüleri dolayısıyla idarecilerine "atabeg" unvanı verildiği bilinmektedir (*DİA*, IV, 38-40). Gürcüler de bu unvana uygun olarak burayı Saatebego (Atabegler yurdu) şeklinde ifade etmeye başlamışlardır.

Atabegler, daha sonra bölgeye hâkim olan İlhanlı, Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletlerine bağlandılar, ancak bu arada yarı bağımsız yönetim şekillerini muhafaza ettiler. Ardından Osmanlı Devleti'nin güçlenmesiyle birlikte bölgede Safevîler'le Osmanlı Devleti arasında nüfuz mücadelesi ortaya çıktı. 962'de (1555) yapılan Amasya Antlaşması ile Atabegler yurdu Osmanlı Devleti sınırlarına dahil oldu (Kütükoğlu, s. 41). Osmanlılar 986 (1578) savaşı'nın ardından bu bölgeyi kurdukları Çıldır eyaleti içine kattılar. Daha sonraları eyalet merkezi bazan Çıldır, bazan da Ahıska oldu. 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşının ardından bölge Ruslar'ın eline geçti. Ancak bu durum yöre halkı arasında büyük bir infiale yol açtı ve İstanbul'a gönderilen mahzarlarında sancaklarının Ruslar'a verilmesine karşı olduklarını dile getirdiler (BA, *HH*, nr. 43192, 43193-Ş). Bir kısmı ise Osmanlı topraklarına göç etti. 1853-1856 savaşı sırasında Ahıskalılar Osmanlı Devleti tarafında yer aldılarsa da savaştan beklenen sonuç elde edilemedi. 1877-1878 harbi sonucunda Kars, Ardahan ve Batum Ruslar'da kalınca Meshet bölgesi ve Ahıska Osmanlı Devleti sınırlarından iyice uzaklaştı.

1886 yılına ait tesbitlere göre Ahıska'da Meshetya bölgesinde nüfusun % 19,3'ü Ortodoks Gürcü, 18,1'i Katolik Gürcü, 9,4'ü iki dilli (Türkçe ve Gürcüce) ve 43,2'si yalnızca Türkçe konuşan müslümanlardan oluşuyordu (Khazanov, XI/4 [1992], s. 2). Bu durum, XIX. yüzyılın sonlarına doğru dahi Meshet bölgesini oluşturan en önemli etnik unsurun Türk olduğuna işaret eder.

1917 Rus İhtilâli Meshet Türkleri için de bir ümit ışığı olarak algılandı. Ermeni ve Gürcü çetelerine karşı silâhlanarak bir alay kurdular. Ertesi yıl Ahıska ve Ahilkelek'in müslüman halkları, Ruslar'ın ilân ettiği milletlerin kendi mukadderatlarını kendileri tayin etme görüşünden hareketle Nisan 1918'de Osmanlı Devleti'ne